
ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.1

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-94-4

A. A. ПЕТРЕНКО

ПРАВОВА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРИРОДА ТА ОСОБЛИВОСТІ

Досліджуються природа та особливості правової системи Європейського Союзу. Зазначається, що специфіка правової системи ЄС значною мірою визначається характерними рисами структури самого утворення, яке породжує дане право, – Європейського Союзу. Обґрунтовується, що подвійна природа правової системи Європейського Союзу не обмежується лише особливим синтезом елементів міжнародної та національної правових систем, а проявляється також у поєднанні ознак романо-германської (континентальної) та англосаксонської правових сімей. Зроблено висновок, що правова система Європейського Союзу має багатоаспектний та багаторівневий характер, концентровано виражений у системі правових норм, які регулюють публічні та приватні відносини як у межах ЄС так і відносини з іншими державами.

Ключові слова: правова система, Європейський Союз, держава, соціальні цінності, джерела права.

Petrenko Anatolii. The legal system of the European Union: nature and peculiarities

The article examines the nature and peculiarities of the legal system of the European Union. It is noted that the specifics of the EU legal system are largely determined by the characteristic features of the structure of the entity itself, which gives rise to this law - the European Union. It is argued that the dual nature of the legal system of the European Union is not limited to a special

---

© ПЕТРЕНКО Анатолій Анатолійович – доктор філософії у галузі міжнародного права, докторант відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0002-1646-6652; petrenkoanatolii13@gmail.com

synthesis of elements of the international and national legal systems, but is also manifested in the combination of features of the Romano-Germanic (continental) and Anglo-Saxon legal families. It is concluded that the legal system of the European Union has a complex, multi-faceted and multi-level character, concentratedly expressed in the system of legal norms that regulate public and private social relations both within this integration entity and the relations of the EU with other states.

Key words: *legal system, the European Union, state, social values, sources of law.*

Вступ. Закріплення у Конституції України стратегічного курсу нашої держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та здійснення у зв'язку із цим низки реформ практично у всіх важливих сферах суспільного життя вимагає інтенсифікації наукових пошуків, спрямованих на вирішення значної кількості питань, пов'язаних з осмисленням правової природи Європейського Союзу як наддержавного, міжнародного утворення, визначенням особливостей системи та джерел права ЄС, з'ясуванням змісту соціокультурних детермінант європейського правового розвитку тощо. При цьому особливого значення в сучасних реаліях набувають дослідження теоретико-методологічних аспектів природи Європейського Союзу як особливого інтеграційного політико-правового утворення та загальних закономірностей його функціонування та розвитку. Адже саме від їх правильного вирішення значною мірою залежать результати як перманентно впроваджуваних у сучасне політико-правове життя держав-членів ЄС новацій та змін, так і інтеграційних процесів у межах Європейського континенту.

Актуальність дослідження природи та особливостей правової системи Європейського Союзу зумовлена також динамікою трансформації світового правопорядку, сформованого, здавалося б, на століття вперед після Другої світової війни, але, на жаль, поставленого під сумнів окремими сучасними державами, і насамперед російською федерацією, яка з 24 лютого 2022 року продовжує вести повномасштабну війну проти України, зумовлюючи тим самим деструкцію всієї системи гарантій міжнародної, і зокрема європейської, безпеки. Ці та інші події, у тому числі перманентне впровадження науково-технологічних новацій у життя громадян, вимагають належного реагування з боку відповідних складових правових систем та об'єднань сучасних держав. При цьому ефек-

тивний вплив правової системи на ті чи інші суспільні процеси, на нашу думку, може бути забезпечений не лише за рахунок якісної правотворчої діяльності та збільшення масиву врегульованих правом відносин, а й шляхом удосконалення правової ідеології сучасного демократичного розвитку, а також інституційної складової правової системи.

Метою статті є з'ясування природи та особливостей правової системи Європейського Союзу. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: розглянути зміст поняття «правова система»; визначити характерні ознаки Європейського Союзу як особливого інтеграційного об'єднання держав; охарактеризувати особливості ціннісно-ідеологічної складової правової системи ЄС, її джерельної бази та внутрішньої структури; виокремити критерії дослідження структури правової системи Європейського Союзу.

Стан розробки проблеми та методи дослідження. Питання осмислення природи та особливостей правової системи Європейського Союзу вже стали предметом розгляду значної кількості вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких С. Бобровник, К. Девіс, Д. Кеннер, Д. Лук'янов, О. Макеєва, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, Ф. Раворт, Л. Сендел, Д. Ханлон та ін. Водночас вказані вчені розглядали переважно окремі аспекти природи та специфіки правової системи Європейського Союзу, але не зосереджували належної уваги на комплексному аналізі елементів правової системи ЄС та чинниках, які обумовлюють її особливості. Таке дослідження, яке, звісно, не може обмежуватися однією статтею, дасть можливість забезпечити більшу ефективність здійснюваних в Україні реформ з метою набуття нею повноправного членства у Європейському Союзі.

Методологічною основою статті є діалектичний підхід, а також система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових принципів і методів, зокрема принципи об'єктивності, детермінізму, плюралізму та системності; формально-логічний, структурно-функціональний, герменевтичний та інші методи.

Виклад основного матеріалу. Дослідження природи та особливостей правової системи Європейського Союзу передбачає необхідність з'ясування змісту загальної категорії «правова система», вивчення якої є предметом доктринальних пошуків багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців.

Так, на думку професора Н. Оніщенко, «правова система – це об'єктивне, історично закономірне правове явище, яке включає в себе взаємопов'язані, взаємообумовлені і взаємодіючі компоненти: право і втілююче його законодавство, юридичні установи, юридичну практику, суб'єктивні права і обов'язки, правову діяльність і правовідносини, правосвідомість і культуру, правову ідеологію тощо» [1, с. 156].

На думку інших українських вчених, правова система – це «упорядкована сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих правових явищ та юридичних процесів, об'єктивно зумовлена закономірностями та особливостями (у тому числі культурними, історичними, географічними) розвитку певного об'єднання людей (громади, суспільства, держави, етносу), яка має внутрішню цілісність, відносну самостійність і циклічність функціонування» [2, с. 278-279].

Правову систему також визначають як «сформовану під впливом об'єктивних закономірностей розвитку певної соціальної спільноти сукупність усіх її правових явищ, які перебувають у стійких зв'язках між собою та з іншими соціальними системами» [3, с. 497].

Як бачимо, у сучасній науковій літературі відсутнє універсальне розуміння змісту поняття «правова система». При цьому в переважній більшості доктринальних джерел вказана категорія використовується у контексті її взаємозв'язку з відповідною державою, тобто як національна правова система певної держави, в межах якої функціонує та розвивається законодавство, юридична практика, правова ідеологія та інші складові правової системи. Такий ракурс осмислення правової системи є цілком виправданим та обґрунтованим з методологічної точки зору, оскільки сучасна держава, в межах якої суспільство об'єднується на підставі історичних, культурних, релігійних та інших соціальних цінностей, виступає тим інтегруючим чинником, навколо якого формуються цілісність та єдність відповідних складових правової системи. Адже, як відомо, для визнання певної сукупності елементів системою необхідне існування певної інтегруючої засади, причому як внутрішньої, так і зовнішньої, а також конкретних меж або кордонів, які відділяють її від іншої системи. На нашу думку, держава щодо правової системи, виступає зовнішньою інтегруючою засадою, навколо якої формується нормативність правової системи як її внутрішня основа.

Досліджуючи природу та особливості правової системи Європейського Союзу, слід звернути увагу насамперед на те, що вони, як і особливості національних, або внутрішньодержавних, правових систем, значною мірою визначаються характерними рисами структури самого утворення, яке породжує дане право – Європейського Союзу. Адже між інституційною структурою ЄС та структурою його правової системи існують відповідні взаємозв'язки та взаємозалежності. Європейський Союз та його структура, формуючи та застосовуючи загальноєвропейське право, тим самим справляють на нього та його внутрішню будову безпосередній вплив, а правова система ЄС, у свою чергу, закріплюючи правовий статус Співтовариств або Спільнот, які становлять структуру даного Союзу, справляє на нього зворотній нормативно-організуючий вплив.

Слід звернути увагу на те, що Європейський Союз – це інтеграційне, міжнародне об'єднання держав, яке здійснює правове регулювання відносин на публічному та приватному рівнях, тобто як між державами, які входять до цього об'єднання, так і між приватними особами, які здійснюють свою діяльність у межах Європейського Союзу. Як зазначається у вітчизняній науковій літературі, «з точки зору правової природи, Європейський Союз є міждержавним інтеграційним об'єднанням, котре поєднує як риси міжнародної організації, так і риси наднаціонального утворення, що еволюціонує у бік здійснення компетенції на федеративній основі. При цьому сучасна система інститутів ЄС побудована таким чином, що в ній окремі інститути є виразниками міжнаціональних тенденцій. Це Рада Євросоюзу, а також позаінституційний орган – Європейська Рада. Діяльність інших характеризується як наднаціональна – Європейська Комісія, Європейський Парламент, Суд ЄС, Рахункова палата» [4, с. 69, 72]. У цьому сенсі ЄС виступає інтегруючою засадою для системи правових норм, які функціонують у його межах, а також для інституційної та ідеологічної складових його правової системи. Саме даний факт, на нашу думку, обумовлює специфіку природи та відповідні особливості правової системи Європейського Союзу.

Отже, для правильного розуміння природи та особливостей правової системи Європейського Союзу необхідно насамперед звернутися до основних характеристик даного об'єднання держав.

Як відомо, ключовою особливістю Європейського Союзу є те, що основою його створення виступають міжнародні договори, в яких закріплюється система органів, що діють від імені всього об'єднання (наприклад, Європарламент, що обирається прямим голосуванням громадян держав-членів ЄС; Рада Європейського Союзу, до якої входять 27 міністрів – по одному від кожного уряду держав-членів; Європейська комісія, яка є вищим органом виконавчої влади ЄС та відповідає за виконання його рішень тощо).

Установчі договори ЄС наділяють його широкою компетенцією із значеного кола питань, виділяючи при цьому так звану виключну компетенцію Європейського Союзу, в межах якої держави, після набуття членства в даному об'єднанні, передають йому відповідні повноваження, які не можуть здійснюватися на національному рівні. В межах Європейського Союзу діють регламенти, які приймаються його інститутами на підставі відповідної норми Договору про функціонування ЄС, мають пряму дію та застосовуються судами держав-членів ЄС безпосередньо до прав і обов'язків приватних осіб.

Така неоднорідність статусу підкреслює подвійну сутність Європейського Союзу та, по суті, міжсистемний характер права ЄС, оскільки, з одного боку, ми маємо міжнародні установчі договори Європейського Союзу та відповідні правові акти інститутів ЄС, які є складовою права держав-членів ЄС та мають пріоритет щодо їх національного права, а з іншого – право Європейського Союзу включає також норми, прийняті уповноваженими органами держав-членів ЄС на національному рівні. Це, у свою чергу, дає можливість вести мову про те, що правова система Європейського Союзу має подвійну природу, що не дозволяє відносити її як до міжнародної правової системи, так і до національної або внутрішньодержавної правової системи.

Втім подвійна природа правової системи Європейського Союзу, на нашу думку, не обмежується лише особливим синтезом елементів міжнародної та національної правових систем, оскільки у праві ЄС органічно поєднуються риси романо-германської (континентальної) та англосаксонської правових сімей.

У вітчизняній науковій літературі слушно відзначається, що європейська правова інтеграція здійснюється на основі конвергенції романо-германської та англосаксонської правових систем.

Одним із ключових факторів, що сприяє такому зближенню, є тісний зв'язок і взаємодія між державами – носіями різних правових систем у складі ЄС. У процесі виконання, по суті, однакових організаційних, техніко-юридичних і соціально-політичних функцій ці правові сім'ї справляють постійний вплив одна на одну. Водночас «причиною конвергенції загальної та континентальної правових систем є не лише членство держав у Європейському Союзі, а й наслідки глобалізації світової економіки, розширення соціальної, культурної, гуманітарної співпраці тощо. Фактори зближення вказаних правових систем у своїй сукупності забезпечують стійкий та цілеспрямований розвиток романо-германського і англосаксонського права в бік їх поступового взаємопроникнення і формування на цій основі якісно нового правового масиву» [5, с. 8, 10]. При цьому поєднання ознак романо-германської та англосаксонської правових сімей у праві Європейського Союзу прослідковується насамперед на рівні розвитку системи джерел права ЄС, що супроводжується підвищенням ролі та значення судового прецедента у переважній більшості держав-членів ЄС.

Необхідно також зазначити, що системотворчими чинниками для правової системи Європейського Союзу виступають принципи та цінності ЄС, закріплені у статті 2 Договору про Європейський Союз, а саме: людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права, дотримання прав людини. Вказані цінності органічно доповнюються ще деякими цінностями, які згадуються у тій самій статті як ознаки суспільного устрою держав-членів ЄС: плюралізм, недискримінація, терпимість, справедливість, солідарність, рівність жінок і чоловіків. Відповідно до статті 3 цього ж Договору підтримка та просування цих цінностей, у тому числі на міжнародній арені, є метою Європейського Союзу [6, с. 35].

О. Макеєва слушно відзначає, що «Європейський Союз сприяє громадській справедливості, захищає права людини, розвиває соціальне забезпечення і створює умови для справедливого захисту різних категорій людей, які цього потребують. Він прагне запобігти соціальній відстороненості та дискримінації. Держави-члени Європейського Союзу дотримуються принципу плюралізму у різних сферах життєдіяльності. Також важливими принципами їх діяльності є принцип недискримінації та толерантності. Європейські цінності об'єднують держави-члени, і до ЄС не може входити

ждна країна, яка не визнає ці цінності. Головна мета Європейського Союзу – захищати ці цінності в Європі та сприяти миру і добробуту громадян країн-членів, а Європейський парламент здійснює контроль за тим, щоб ці цінності були відображені у законодавстві Європейського Союзу» [7, с. 50].

Слід звернути увагу також на те, що європейські цінності не є абстрактним відображенням певних стандартів, а мають конкретне втілення у писаних правових джерелах. Зокрема, Рада Європи для реалізації основних цінностей ухвалила низку нормативних документів, що стали фундаментом функціонування європейського соціуму, у тому числі Європейську соціальну хартію (1996), Європейську Хартію регіональних мов або мов меншин (1992), Рамкову конвенцію про захист національних меншин (1995) тощо.

Поряд з правовими масивами, якими виступають Установчі договори Європейського Союзу, зокрема їх принципи та норми, адресовані кожній державі-члену ЄС, а також правові акти, які приймаються спільними наддержавними інституціями ЄС та регулюють важливі питання економічного, соціального, політичного життя Європейського Союзу та держав, які входять до його складу (наприклад, скасування між державами-членами митних зборів та кількісних обмежень на імпорт та експорт відповідних товарів; правова регламентація питань щодо координації загальної політики держав-членів ЄС у сфері зайнятості; норми так званого «шенгенського» права, котрі визначають, з-поміж іншого, єдині правила і умови в'їзду на територію ЄС, правила митних перевірок тощо), особливе місце у структурі правової системи Європейського Союзу займають норми Європейської конвенції з прав людини 1950 р. (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод), а також Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р.

Так, у Преамбулі до Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р. зазначаються цінності ЄС, якими є людська гідність, свобода, рівність, солідарність, демократія, правова держава, безпека та правосуддя. Головною ідеєю Хартії є те, що людська особистість є центральною у діяльності ЄС та Європейський Союз надає їй громадянство, створює простір свободи, безпеки та правосуддя. У цьому документі особливо наголошується на повазі до людської гідності, яка є недоторканою. Положення, що всі люди мають гідність, означає, що всі вони можуть свідомо самостійно обира-

ти моральну поведінку, а не «сліпо слідувати нав'язаним кодексам честі з боку держави, або корпорацій і станів». Тому повага до людської гідності стала першим і головним розділом даної Хартії [8, с. 23], що, у свою чергу, «сприяло налагодженню механізму поступового запровадження стандартів прав людини Ради Європи у правопорядок України та наближення правової системи України до права Європейського Союзу, що передбачає реалізацію низки реформ і впровадження європейських стандартів і норм, які мають встановити гарантії прав і свобод людини [9, с. 184-185].

Таким чином, у вказаних вище правових джерелах містяться норми фундаментального характеру, які спрямовані на реалізацію вказаних вище цінностей та принципів ЄС та закріплюють основоположні права і свободи людини, а також їх гарантії. Йдеться про особисті, соціальні, економічні, політичні, культурні та інші права і свободи, зокрема такі, як право на життя, право на гідність, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність житла і таємницю поштових, телефонних та інших повідомлень, свобода пересування та вільний вибір місця проживання, свобода інформації, свобода совісті тощо.

Ще однією особливістю правової системи Європейського Союзу є те, що, на відміну від інших правових систем романо-германського типу, в ній відсутній чіткий поділ права на публічне і приватне. Незважаючи на те, що Європейський Союз як інтеграційне об'єднання держав є «повноцінним джерелом публічної влади» [10, с. 11], у його правовій системі «відсутній чіткий поділ між публічним та приватним правом» [11, с. 800]. У зарубіжній науковій літературі зазначається, що однією з причин даного факту є те, що з початком «еволюції» правової системи Європейського Союзу та протягом всього періоду її існування більша частина правових актів, хоча і приймалася наддержавними органами як носіями публічних інтересів, але, маючи «прагматичний» характер, вони приймалися «для вирішення переважно приватних, конкретних питань» [11, с. 800-810].

Цілком очевидно, що відсутність у правовій системі Європейського Союзу чіткого поділу справа на публічне і приватне зумовлена також конвенційною, договірною сутністю даного інтеграційного об'єднання держав, яка опосередковує одночасно як публічні, так і приватні інтереси.

Серед особливостей розвитку правової системи Європейського Союзу варто також виокремити складний та неоднорідний характер формування галузей, інститутів та субінститутів європейського права. У західних академічних виданнях, присвячених дослідженню правової системи Європейського Союзу, є чимало наукових праць, в яких розглядаються питання формування та розвитку конституційного, адміністративного, митного, цивільного, трудового та інших галузей права [12; 13; 14; 15]. Водночас йдеться скоріше про формування не відповідних галузей та інститутів права, а про систему адміністративного, конституційного, цивільного та іншого законодавства, сформованого в різних сферах життя європейського суспільства. Це пов'язано з об'єктивною складністю виокремлення галузей та інститутів права Європейського Союзу, котрі, як відомо, формуються на підставі відносно самостійних груп однорідних суспільних відносин (предметів правового регулювання) та відповідних методів їх правової регламентації. Адже значну частину права Європейського Союзу становлять своєрідні комплекси суспільних відносин, які виникають у різних сферах життя Європейського Союзу опосередковуються за допомогою норм, які належать не до однієї, а декількох галузей та інститутів права. В якості ілюстрації можна навести так зване право спільного ринку; право зовнішньоекономічної діяльності Європейського Союзу; правові норми, що регулюють різні аспекти лобістської діяльності у межах ЄС тощо [16; 17; 18].

Перманентне зростання нормативно-правового масиву, або кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили, що відбувається як у межах сучасних національних держав, так і відповідних наднаціональних інтеграційних об'єднань, зокрема в Європейському Союзі, є однією з тенденцій сучасного правового розвитку [19, с. 253-254]. Цілком закономірно, що ця тенденція об'єктивно обумовлює поступове ослаблення своєрідної «демаркаційної» лінії між приватним та публічним правом у цілому, що свідчить насамперед про значну динаміку розвитку суспільних відносин, які вимагають правового оформлення. У даному контексті сучасні українські науковці справедливо вважають, що межа між публічним та приватним правом є нечіткою, і в сучасних умовах дедалі більше «розмивається». При цьому цивільному праву, яка є класичною галуззю приватного права, часто протиставляють-

ся не лише підприємницьке право, а й спадкове, сімейне, земельне право та право інтелектуальної власності, в яких додаються публічно-правові елементи (наприклад, значна кількість імперативних норм, встановлення спеціальної правосуб'єктності певних осіб тощо) [20; 21; 22].

Ще одна особливість правової системи Європейського Союзу проявляється у специфіці ієрархічної структури джерел права ЄС, яка відрізняється від традиційної ієрархії джерел права в національних правових системах, найвищий рівень якої становить конституція як основний закон держави. Йдеться про те, що ієрархічність джерел права Європейського Союзу в науковій літературі традиційно розглядається у контексті виокремлення двох блоків правових актів: так звані джерела первинного права, які мають найвищий ієрархічний статус та, по суті, конституційне значення, а також джерела вторинного права, зміст яких повинен бути узгодженим з актами первинного права.

У зв'язку із цим у ЄС джерела первинного права охоплюють насамперед систему норм, які містяться в Установчих договорах та доданих до них протоколів, а джерела вторинного права – це сукупність правових норм, які містяться в актах, що видаються інститутами Європейського Союзу.

Якщо провести певні аналогії з даного питання в контексті розвитку сучасних національних правових систем, зокрема правової системи України, то можемо зробити висновок, що поділ джерел права Європейського Союзу на первинні та вторинні є основою для визначення їх ієрархії, оскільки акти первинного права мають пріоритет, або вищу юридичну силу порівняно з актами вторинного права. Проте у цьому випадку потрібно визнати, що рівень юридичної сили відповідних джерел права Європейського Союзу має досить загальний, абстрактний вимір, що пов'язано, з-поміж іншого, з величезним масивом джерел вторинного права ЄС, які можна порівнювати як із звичайними законами, так і з класичними підзаконними нормативно-правовими актами (наприклад, постанови уряду, розпорядження міністерств тощо). До цього можна додати той факт, що, як зазначається у західній науковій літературі, в інституційній структурі правової системи Європейського Союзу відсутній чіткий поділ органів на законодавчі та виконавчі, як це має місце в сучасних національних державах та їх правових систе-

мах [23, с. 109]. Адже саме такий чіткий поділ органів держави значною мірою визначає ієрархію правових актів, прийнятих такими органами за юридичною силою. Саме тому ми наголошуємо на недоцільності або принаймні передчасності визнання однакового характеру ієрархічної побудови системи джерел права Європейського Союзу та джерел права національних держав, які входять до його складу.

Такий висновок впливає з того, що складна правова природа Європейського Союзу обумовлює гнучкість і різноманітність способів формування правових норм, а також засобів їх вираження та фіксації у вигляді джерел права. Підтвердженням цього можна вважати широке використання у правовому полі ЄС специфічних нормативно-правових актів, а також актів неюридичного характеру та інших джерел, які не властиві як національним правовим системам, так і міжнародно-правовій системі [24, с. 48].

Висновки. З урахуванням всього вищенаведеного, можемо зробити такі висновки:

1. Європейський Союз як інтеграційне утворення являє собою особливий суб'єкт публічної влади, інститути якої мають широку компетенцію у внутрішній та зовнішній сферах управлінського впливу, отриману від держав-членів ЄС, що реалізується за допомогою правових норм та інститутів, прийнятих на основі закріплених заявлених у Договорі про Європейський Союз та інших джерелах первинного права ЄС цінностей. Європейський Союз має особливу правову систему, обумовлену насамперед специфікою даного інтеграційного об'єднання держав та наявністю спільних для них владних інститутів наддержавного характеру, яка взаємодіє як з національним правом держав-членів, так і з системою міжнародного права.

2. Правова система Європейського Союзу має багатоаспектний та багаторівневий характер, концентровано виражений у системі правових норм, які регулюють публічні та приватні суспільні відносини як у межах даного інтеграційного утворення, так і відносно ЄС з іншими державами. Внутрішню структуру правової системи Європейського Союзу можна досліджувати з урахуванням різних критеріїв, зокрема, за ознакою особливостей ієрархічної побудови та взаємозв'язків різних частин правової матерії, специфіки врегульованих правом суспільних відносин, характеру публічних і

приватних інтересів, а також соціальних цінностей, що забезпечуються та захищаються правом Європейського Союзу.

1. Оніщенко Н. М. *Правова система: проблеми теорії: монографія*. Київ: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.
2. *Теорія держави та права: навч. посіб.* / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
3. Лук'янов Д. В. *Правова система. Велика українська юридична енциклопедія: У 20 т. Т. 3: Загальна теорія права* / ред. кол.: О. В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 497-501.
4. Трагнюк О. Я. Деякі концептуальні засади побудови інституційної системи Європейського Союзу. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. Вип. 10. С. 67-75.
5. Лук'янова Г. Ю. Залежність комплементарності праворозуміння від гетерогенності джерел права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Сер. Юридична. 2013. № 4. С. 3-12.
6. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Г. Друзенка та С. Друзенко; за заг. ред. Г. Друзенка. Київ: К.І.С., 2010. 536 с.
7. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник*. 2022. № 2(63). С. 48-55.
8. Амельченко Н. А. Цінності об'єднаної Європи. Київ: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 42 с.
9. Сахань О. М., Шевчук Н. В. Європейські цінності як запорука процвітання суспільства: український вибір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2018. № 2 (37). С. 177-196.
10. Hirsch Ballin E., Sendel L. Co-actorship in the Development of European Law-making: The Quality of European Legislation and its Implementation and Application in the National Legal Order. The Hague: T.M.C. Asser Press. 2005. 174 p.
11. Hofmann H. Agreements in European Law. *European Law Review*. 2006. Vol. 31. № 6. P. 800-820.
12. The Europeanization of Administrative Law. Transforming National Decision-Making Procedures / ed. by Karl-Heinz Ladeur. Aldershot; Burlington USA: Ashgate/Dartmouth, 2002. 159 p.
13. European Labour Law and the EU Charter of Fundamental Rights / edited by B. Berkusson. Baden-Baden: Nomos Publishers, 2006. 728 p.
14. Piris J.-C. The Constitution for Europe: A Legal Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 292 p.
15. Principles of European Constitutional Law / edited by A. Bogdandy and J. Bast / 2nd ed. Oxford: Hart Publishing, 2009. 856 p.
16. The Evolution of European Competition Law. Whose Regulations, Which Competition? / ed. by H. Ullrich. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2006. 384 p.
17. Davis K. Understanding European Union Law. 7th ed. London: Routledge, 2019. 237 p.
18. Schendelen R. More Machiavelli in Brussels. The Art of Lobbying the EU. 3rd Updated, Revised ed. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002. 384 p.
19. Сунегін С. О. *Правова система: проблеми ефективності в контексті сучасних тенденцій правового розвитку. Альманах права*. Правовий

моніторинг і правова експертиза: питання теорії та практики. 2019. Вип. 10. С. 252-264. **20.** Лукач І. В. Значення поділу права на приватне та публічне в господарських відносинах. Електронне наук. вид. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 107-109. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/3_2016.pdf **21.** Челис О. І. Значення приватних та публічних інтересів для формування цивільного права. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер. Право. 2010. Вип. 13. С. 261-265. **22.** Погребняк С. П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичний аспект). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. Вип. 12. С. 3-17. **23.** Raworth Ph. Introduction to the Legal System of the European Union. New-York: Oceana Publications, 2001. 239 p. **24.** Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навч. посіб. Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2020. 212 с.

References

1. Onishchenko N. M. Pravova systema: problemy teorii: monohrafiia. Kyiv: In-t derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2002. 352 s.
2. Teoriia derzhavy ta prava: navch. posib. / Ye. V. Bilozorov, V. P. Vlasenko, O. B. Horova, A. M. Zavalnyi, N. V. Zaiats ta in.; za zah. red. S. D. Husarieva, O. D. Tykhomyrova. Kyiv: NAVS, Osvita Ukrainy, 2017. 320 s. **3.** Lukianov D. V. Pravova systema. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia*: U 20 t. T. 3: Zahalna teoriia prava / red. kol.: O. V. Petryshyn (holova) ta in. Kharkiv: Pravo, 2017. S. 497-501. **4.** Trahniuk O. Ya. Deiaki kontseptualni zasady pobudovy instytutsiinoi systemy Yevropeiskoho Soiuzu. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*. 2005. Vyp. 10. S. 67-75. **5.** Lukianova H. Yu. Zalezhnist komplementarnosti pravorozuminnia vid heterohennosti dzherel prava. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Ser. Yurydychna. 2013. № 4. S. 3-12. **6.** Konstytutsiini akty Yevropeiskoho Soiuzu (v redaktsii Lisabonskoho dohovoru) / per. H. Druzenka ta S. Druzenko; za zah. red. H. Druzenka. Kyiv: K.I.S., 2010. 536 s. **7.** Makeieva O. M. Prava liudyny v systemi bazovykh yevropeiskyykh tsinnostei. *Yurydychnyi visnyk*. 2022. № 2(63). S. 48-55. **8.** Amelchenko N. A. Tsinnosti obiednanoi Yevropy. Kyiv: HO «Laboratoriia zakonodavchykh initsiatyv, 2013. 42 s. **9.** Sakhan O. M., Shevchuk N. V. Yevropeiski tsinnosti yak zaporuka protsvitannia suspilstva: ukrainskyi vybir. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. 2018. № 2 (37). S. 177-196. **10.** Hirsch Ballin E., Sendel L. Co-actorship in the Development of European Law-making: The Quality of European Legislation and its Implementation and Application in the National Legal Order. The Hague: T.M.C. Asser Press. 2005. 174 p. **11.** Hofmann H. Agreements in European Law. *European Law Review*. 2006. Vol. 31. № 6. P. 800-820. **12.** The Europeanization of Administrative Law. Transforming National Decision-Making Procedures / ed. by Karl-Heinz Ladeur. Aldershot; Burlington USA: Ashgate/Dartmouth, 2002. 159 p. **13.** European Labour Law and the EU Charter of Fundamental Rights / edited

by B. Berkusson. Baden-Baden: Nomos Publishers, 2006. 728 p. **14.** Piris J.-C. The Constitution for Europe: A Legal Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 292 p. **15.** Principles of European Constitutional Law / edited by A. Bogdandy and J. Bast / 2nd ed. Oxford: Hart Publishing, 2009. 856 p. **16.** The Evolution of European Competition Law. Whose Regulations, Which Competition? / ed. by H. Ullrich. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2006. 384 p. **17.** Davis K. Understanding European Union Law. 7th ed. London: Routledge, 2019. 237 p. **18.** Schendelen R. More Machiavelli in Brussels. The Art of Lobbying the EU. 3rd Updated, Revised ed. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002. 384 p. **19.** Suniehin S. O. Pravova systema: problemy efektyvnosti v konteksti suchasnykh tendentsii pravovoho rozvytku. *Almanakh prava*. Pravovyi monitorynh i pravova ekspertyza: pytannia teorii ta praktyky. 2019. Vyp. 10. S. 252-264. **20.** Lukach I. V. Znachennia podilu prava na pryvatne ta publichne v hospodarskykh vidnosynakh. *Elektronne nauk. vyd. Porivnialno-analitychne pravo*. 2016. № 3. S. 107-109. URL: http://pap-journal.in.ua/wpcontent/uploads/2020/08/3_2016.pdf **21.** Chepys O. I. Znachennia pryvatnykh ta publichnykh interesiv dlia formuvannia tsyvilnoho prava. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Ser. Pravo. 2010. Vyp. 13. S. 261-265. **22.** Pohrebniak S. P. Podil prava na publichne i pryvatne (zahalnoteoretychnyi aspekt). *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*. 2006. Vyp. 12. S. 3-7. **23.** Raworth Ph. Introduction to the Legal System of the European Union. New-York: Oceana Publications, 2001. 239 p. **24.** Kovaliv M. V., Tymchyshyn T. M., Nikanorova O. V. Osnovy prava Yevropeiskoho Soiuzu: navch. posib. Lviv: Lvivskiy derz. un-t vnutr. sprav, 2020. 212 s.

Petrenko Anatolii. The legal system of the European Union: nature and peculiarities

The article examines the nature and peculiarities of the legal system of the European Union. It is noted that the specifics of the EU legal system are largely determined by the characteristic features of the structure of the entity itself, which gives rise to this law - the European Union. The EU acts as a unifying, integrating basis for the system of legal norms that function within its borders, as well as for the institutional and ideological component of its legal system. This fact determines the specific nature and corresponding features of the legal system of the European Union. The heterogeneity of the status of the European Union emphasizes its dual nature and, in fact, the intersystem nature of EU law, because, on the one hand, we have the international founding treaties of the European Union and the corresponding legal acts of the EU institutions, which are an integral part of the law of the EU member states and have priority over their national law, and on the other hand, the law of the European Union also includes norms adopted by the authorized bodies of the EU member states at the national level. It is argued that the dual nature of the legal system of the European Union is not limited to a special synthesis of elements of the

international and national legal systems, but is also manifested in the combination of features of the Romano-Germanic (continental) and Anglo-Saxon legal families.

It is concluded that the European Union as an integration entity is a special subject of public authority, whose institutions have broad competence in the internal and external spheres of managerial influence, received from the EU member states, which is implemented with the help of legal norms and institutions adopted on the basis of the established values stated in the Treaty on the European Union and other sources of primary EU law. The legal system of the European Union has a complex, multi-faceted and multi-level character, concentrated expressed in the system of legal norms that regulate public and private social relations both within this integration entity and the relations of the EU with other states. The internal structure of the legal system of the European Union can be studied taking into account various criteria, in particular, according to the features of the hierarchical structure and the interrelationships of various parts of the legal matter, the specifics of social relations regulated by law, the nature of public and private interests, as well as social values provided and protected by the legislation of the European Union.

Key words: legal system, the European Union, state, social values, sources of law.